

# Wat beleidsmakers en projectmanagers moeten weten van

## Natuur bij Rijkswaterstaat Ecologisch bermbeheer

### Het wegenbeleid van Rijkswaterstaat berust op drie pijlers:

- zorg voor doorstroming van het verkeer,
- zorg voor veiligheid op en langs rijkswegen,
- inpassing en beheer van infrastructuur op de aspecten milieu, natuur, landschap en cultuurhistorie.

### Beleid natuur, landschap en cultuurhistorie

De inspanningen van Rijkswaterstaat voor natuur, landschap en cultuurhistorie betreffen grofweg:

- inrichting en beheer van bermen voor planten en kleine dieren, mits dit niet conflicteert met de technische en verkeerskundige functies van de berm,
- reducering van de schadelijke, versnipperende invloed die autosnelwegen hebben op de leefgebieden van plant en dier,
- zorgvuldige landschappelijke inpassing van en respect voor cultuurhistorie.

In deze folder vindt u in kort bestek relevante informatie over ecologisch bermbeheer bij Rijkswaterstaat: de actuele wettelijke en beleidskaders, de werkwijze van Rijkswaterstaat en enkele cijfers en nuttige websites.

### Wat is ecologisch bermbeheer?

Tot de jaren zeventig werden de bermen zo'n vijf keer per jaar gemaaid, waarbij het vermalen maaisel op de berm achterbleef. Hierop ontwikkelde zich een monotone dichte vegetatie, die er strak en kortgeschoren bij lag. Doodzonde, vond de Wageningse hoogleraar Piet Zonderwijk, die rond 1970 betoogde: 'Er zit een enorme natuurpotentie in die berm. Kies voor ecologisch beheer, het is niet duurder en je kunt op die manier prachtige natuur ontwikkelen.' Zonderwijk overtuigde de toenmalige directeur-generaal van Rijkswaterstaat en sindsdien worden de bermen ecologisch beheerd. Rijkswaterstaat beheert nu zo'n 14.000 ha aan bermen en het resultaat van de ecologische aanpak is dat de bermen tegenwoordig een stuk meer soorten planten en insecten herbergen dan het agrarische achterland. De bermen bieden een laatste asiel aan diverse planten en dieren die zijn verdrongen door bebouwing, industrialisatie en intensivering van de landbouw.

### De principes

Bijzondere planten houden van voedselarme grond. Het ecologisch bermbeheer wordt bereikt en in stand gehouden door een zorgvuldige inrichting van bermen en een specifiek beheer.

- Rijkswaterstaat sluit aan bij landschap en grondsoort van de omgeving. Bij de aanleg van bermen zorgt Rijkswaterstaat, waar mogelijk, voor een schrale bodem. De verschraling wordt bereikt door te volstaan met één tot twee keer per jaar maaien en het vervolgens opruimen van het maaisel. Als het grasmaaisel zou blijven liggen, verrot het immers en bemest het de bermvegetatie. Vooral algemene, snelgroeiende planten als brandnetels, bramen en sommige grassen gedijen hier goed op. Meer bijzondere soorten leggen dan echter het loodje.
- Een ander voordeel van maaien is dat er open plekken ontstaan. Deze zijn belangrijk voor de kieming van zaden. Alleen op plaatsen waar verschraling moeilijk is, mogen andere vegetatietypen, zoals ruigte- en zoomvegetatie, groeien.
- Om veel soorten de berm in te lokken, moet er veel variatie zijn zoals natte en droge, warme en open plekken.
- Plant en dier van water en moeras krijgen aparte aandacht. Zo veel mogelijk bermsloten worden natuurvriendelijk ingericht.
- Continuïteit is belangrijk. Pas door jarenlang hetzelfde te doen, kunnen soortenrijke plant- en diergemeenschappen ontstaan.
- Beschadiging van grasmat en bodem mag niet voorkomen, want dan verdwijnen de zeldzame plantensoorten en nemen de algemene toe.

### Wetgeving en beleid

Voor ecologisch bermbeheer is onderstaande wet- en regelgeving van belang (zie voor meer toelichting de Leidraad beheer groenvoorzieningen van de DWW).



### Wetgeving

- *Flora- en faunawet*

De Flora- en faunawet schrijft voor dat ingrepen in de berm geen schade mogen berokkenen aan (vrijwel alle soorten) flora en fauna. Is dat onvermijdelijk, dan moet een ontheffing worden aangevraagd bij het Ministerie van LNV. Voor schade aan vogels wordt overigens vrijwel nooit ontheffing verleend.

- *Natuurbeschermingswet*

De Natuurbeschermingswet zorgt voor bescherming van bijzondere leefgebieden (zoals de Veluwe), zodat de habitats en de soortenrijkdom van plant en dier blijven gewaarborgd.

- *Boswet*

Voor iedere gekapte boom moet een nieuwe worden geplant, bij voorkeur ter plaatse en anders zo dicht mogelijk in de buurt.



- *Wet beheer Rijkswaterstaatwerken*

In de berm mogen geen vaste voorwerpen worden geplaatst die niets met de functie van de berm te maken hebben.

- *Wetten voor afval en bodem*

Verontreiniging van de bodem moet worden voorkomen.

- *Wet verontreiniging afvalwater*

Er mogen geen verontreinigende stoffen in het oppervlaktewater komen. Bagger uit verontreinigde sloten mag niet in de berm worden gedeponeerd.

- *Waterschapswet*

Watergangen onder de schouwplicht van de waterschappen moeten goed doorstromen.



### Beleid

- *Nota Mobiliteit, 2005 (V&W)*

Merkt 'leefbaarheid' (natuur en milieu) even zwaar aan als de andere speerpunten: mobiliteit en veiligheid.

- *Actieprogramma Ruimte en Cultuur, 2005 (V&W, LNV, OCenW, VROM, Buitenlandse Zaken, Defensie en Economische Zaken)*

Het Nederlandse landschap moet langs de autosnelweg meer identiteit krijgen en mooier worden gepresenteerd.

- *Nota Ruimte, 2004 (VROM)*

In deze nota worden onder meer de noodzaak tot: totstandkoming van de ecologische hoofdstructuur en robuuste verbindingen tussen natuurgebieden, maatregelen voor opheffing van barrières door infrastructuur, zorgvuldige inpassing van nieuwe wegen en effectieve ontsnipperende maatregelen behandeld. Rijk en provincies voeren dit beleid uit. De Nota Ruimte omvat het gedachtegoed van de nota Mensen voor natuur, natuur voor mensen uit 2000.



- *Vierde Nota Waterhuishouding, 1999 (V&W)*

Hierin wordt onder meer betoogd dat watergangen ecologische kwaliteiten dienen te ondersteunen.

## Werkwijze bij aanleg van nieuwe bermen

### M.e.r.-plichtige projecten

Bij plannen voor een nieuwe weg moeten in de Trajectnota/m.e.r. onder meer de kenmerkende flora en fauna, het ecologisch beleid (landelijk en provinciaal), het omringende landschap, bodem, water en beschermingsgebieden worden vermeld. Voor het Tracébesluit is vervolgens onder meer een landschapsplan en soms (bij schade aan beschermde natuurwaarden) een compensatieplan nodig, dat ná het formele Tracébesluit wordt uitgewerkt in een inrichtingsplan met beheervisie.

Vóór de uitvoeringsfase moet het groenbeheerplan (doelstellingen en het concreet gewenste beheer langs de weg) gereed zijn. Dit betekent dat de projectleider dus moet nadenken over de soort natuur die hij in de berm wil hebben.



## Werkwijze bij beheer van bestaande bermen

### Groenbeheerplan

In het groenbeheerplan staan de doelstellingen en de beheermaatregelen voor de natuur langs de weg omschreven. Het plan is gebaseerd op de doelstellingen die in het landschapsplan staan.

### Prestatiecontracten

De doelstellingen en maatregelen uit het groenbeheerplan leiden tot een opdracht aan een bedrijf dat het onderhoud uitvoert: het prestatiebestek. Hierin staan de kwaliteitseisen waaraan bermen, sloten en faunavoorzieningen moeten voldoen.

Het bedrijf heeft een zekere vrijheid om zelf de wijze van uitvoering te bepalen. Daarom beoordeelt Rijkswaterstaat aannemers zowel op kwaliteit als op prijs.

## Cijfers

Rijkswaterstaat volgt de ontwikkelingen van de kwaliteit van de vegetatie in de berm via het project Meetnet Bermflora. Het is een instrument om te bepalen of het bermbeheer het gewenste resultaat oplevert. Iedere vier jaar worden in totaal 1600 locaties onderzocht, per jaar 400. Uit voorlopige resultaten van de eerste herhalingsronde (400 locaties) blijkt dat in 26% van de onderzochte vakken de natuurwaarden afnam. In 42% nam de natuurwaarde toe.

### Successen

- 50% van de Nederlandse plantensoorten komt voor in rijksbermen,
- 20% van de bedreigde plantensoorten komt voor in rijksbermen,
- 53% van de Nederlandse dagvlindersoorten komt voor in de rijksbermen; 23% van de Nederlandse dagvlindersoorten kan de gehele levenscyclus voltooien in de rijksbermen.

## Kosten

Kosten beheer landschap & natuur RWS (per jaar)*				
	Jaarlijks	Onregelmatig (per jaar)	Totaal	Percentage van de totale kosten L&N
	mln (€)	mln (€)	mln (€)	%
Beheer kruidachtige grazige bermen	13		13	29
Beheer houtachtige beplantingen	8		8	18
Beheer bermsloten e.d.	8		8	18
Afvalverwijdering	7		7	16
Onkruidbestrijding niet-verkeersdragende verhardingen	1		1	2
Beheer faunavoorzieningen	2	3	5	11
Opstellen van landschapsplannen en groenbeheerplannen	1		1	2
Beheer groene geluidwerende voorzieningen	1	1	2	4
<b>Totaal</b>	<b>41</b>	<b>4</b>	<b>45</b>	<b>100</b>

\* 9 % van de totale beheerkosten aan het hoofdwegennet zijn voor rekening van landschap en natuur (L&N)  
De kosten van beheer voor L&N bedragen 14 k€, per km weg



## Nuttige informatie

### Sites

- [www.rwsnatuurenlanschap.nl](http://www.rwsnatuurenlanschap.nl)
- <http://www.ddh.nl/agenda21/rioverklaring/biodiv.html>

### Publicaties

- Leidraad Beheer Groenvoorzieningen – Delft, Dienst Weg- en Waterbouwkunde, 2006  
(Voor alles wat aan de orde komt bij ecologisch beheer, zoals groenbeheerplan, prestatiebestek, wetten en beleid, beheer en bermvegetatietypes)
- Overzicht van vegetatie langs rijkswegen – Delft, Dienst Weg- en Waterbouwkunde, 2005  
(Aan de hand van plantensoorten kan makkelijk vegetatietype en beheer worden bepaald + vegetatietypen per Rijkswaterstaatsdistrict)
- Leidraad en checklist landschappelijke inpassing hoofdwegen - Delft, Dienst Weg- en Waterbouwkunde, 1997  
(Landschappelijke inpassing van wegen in de omgeving)
- Via Natura nr. 4, 12, 14, 16, 21, 22 en 24, 26 en 27 - Delft, Dienst Weg- en Waterbouwkunde
- Beheerkosten en natuurwaarden van groenvoorzieningen langs rijkswegen; een vergelijking tussen traditioneel beheer en ecologisch beheer van grazige bermen, boomweiden en bermsloten. Rapportnr. DWW-2001-074 - Delft, Dienst Weg- en Waterbouwkunde, 2001

## Meer weten? Neem contact met ons op!

Rijkswaterstaat  
Dienst Weg- en Waterbouwkunde  
Afdeling IM (Programma Natuur, Landschap en Cultuurhistorie)  
Peter-Jan Keizer en Beppie van den Hengel  
Postbus 5044  
2600 GA DELFT  
Tel. 015-2518484 / 2518329  
[peterjan.keizer@rws.nl](mailto:peterjan.keizer@rws.nl)  
[beppie.vanden.hengel@rws.nl](mailto:beppie.vanden.hengel@rws.nl)

[www.rwsnatuurenlanschap.nl](http://www.rwsnatuurenlanschap.nl)

Rijkswaterstaat, Dienst Weg- en Waterbouwkunde, december 2006